

Georgi kavaleride kangelasteod Esimeses maailmasõjas polkude lahingutegevuse päevikute valgel

MATI KRÖÖNSTRÖM

Vahel tuleb artikli teema ise uurija juurde. Kogudes materjali 95. Krasnojarski jala-
väepolgu tegevuse kohta Esimeses maailmasõjas (polgus teenis sõja algul palju
Tartumaalt mobiliseeritud mehi), võrdlesin polgu Georgi kavaleridest¹ ohvitseride
kangelastegusid sama polgu sõjategevuse päevikute sissekannetega. Viimased on
väga hästi säilinud ning aadressil www.grwar.mil.ru kõigile kättesaadavad.² Selgus,
et päevikute sissekanded ja ohvitseride kangelastegude kirjeldused alati ei kattu.
Võrrelnud samal kombel teiste polkude materjale, ilmnes, et 95. polk ei olnud erand
ning suuremaid või väiksemaid küsitavusi esines veel mitme polgu puhul. Siit tekkis
huvi ning lõpuks vaatasin läbi sadakond Georgi ordeni ja mõõgaga autasustamist
1914. aasta augustist novembri keskpaigani.

Terviklikuma pildi huvides võtsin valimisse vaid jalaväepolkude ülemad. Kõrvale
jäid juhtumid, kus kangelastegu oli formuleeritud liiga üldsõnaliselt. Näiteks 9.
grenaderipolgu ülema puhul oli öeldud vaid, et ta „ilmutas vaenlase kindlustatud
positsiooni ründamisel mehisust ja vaprust“.³ Samuti jäid valikust välja ohvitse-
rid, kes pälvisid autasu mitme pikema ajaperioodi vältel sooritatud teo eest. 161
Aleksandropoli jalaväepolgu lätlastest ülema Reinis Bisnieksi kangelastegu vältas
terve kuu (1.11–1.12.1914).⁴ Vahel ei õnnestunud ka toimunust lihtsalt selget pilti
saada. Sõelale jäi lõpuks 78 polguülemat, kelle seas on nii kaardiväe- ja grenaderi-
polkude kui armeejalaväe ning kütipolkude ülemad.

Kõik autasustamise juhtumid võib jagada kolme gruppi. Esiteks sellised, kus
autasustamise aluseks olnud kangelastegu leidis aset, tõenäoliselt toimus või vähemalt

---

Mati Kröönström, PhD, Kaitseministeerium, Sakala 1, 15094 Tallinn, kroonstrom@gmail.com

¹ 1769. aastal keisrinna Katariina II asutatud Georgi orden (vn Voennyj orden Svjatogo Velikomučennika i Pobedonosia Georgija) oli kõige prestiižikam sõjaline autasu, millega premeeriti lahingus isikliku vaprusena silma paistnud ohvitseri. Ordeni juurde kuulus 1913. aastast Georgi mõök, millega autasustati samuti isikliku vaprusena eest, kuid selleks piisas vähem väljapaistvatatest tegudest. Orden taastati Venemaa Föderatsiooni presidendi ukaasiga 8.08.2008. Esimesed autasustamised toimusid juba samal aastal. Vene vägede sissetung Gruusiasse algas täpselt kaheksa aastat pärast Georgi ordeni taastamist.

² Ajakirja trükkimineku eel (2024. aasta septembri alguses) oli ligipääs leheküljele blokeeritud.

³ Venemaa Riiklik Sõjaajaloo Arhiiv (edaspidi VRSA), 400.12.27058, l. 3, autasustamise käskkiri. 9. grenaderipolgu ülema Vladimir Tokarevi kangelasteo kirjeldus (11.10.1914 Gora Pulawska juures).

⁴ VRSA, Petčatnye izdanija, s. 14809, l. 42.

ei räägi miski polgu sõjategevuse päevikus sellele vastu. Selliseid oli kokku 48.⁵ Teise gruppi kuuluvad juhtumid, kus tegu on väiksemat sorti kõrvalekalletega (erinevused kuupäevades, võetud vangide või trofeede arvus jms). Kolmandasse kategooriasse kuuluvad juhtumid, kus tegu on tõsisemat sorti küsitavustega (autasustamisele esitatud isik ei osalenud lahingus või erineb päeviku sissekanne oluliselt autasustamisel aluseks olnud kangelasteo kirjeldusest). Kahte viimasesse kategooriasse kuuluvaid juhtumeid oli 30. Need on käesolevas artiklis esitatud ning lugeja saab ise otsustada, millisesse kategooriasse ta ühe või teise kangelasteo liigitab.

Jalaväepolkude sõjategevuse päevikuid hakati Venemaal pidama 1870. aastatel eesmärgiga koguda materjali polgu ajaloo tarbeks. See motiiv kumab läbi ka Esimese maailmasõja ajal tehtud sissekannetes (märkused, et üht või teist episoodi tuleb kindlasti kajastada polgu ajaloos). Sõjategevuse päevikuid pidasid polgu adjutan did (diviiside ja korpuste staapides kindralstaabi ohvitserid), kelleks oli mõni polgu noorem ohvitser enamasti alamleitnandi või leitnandi aukraadis. Sõjategevuse päevikute sissekanded järgivad kindlat mustrit – käsud, liikumised, allüksuste tegevus lahingus, koostöö teiste üksustega, enda ja vastase kaotused, lahingus võetud vangid ja trofeed –, kuid on „tiheduselt“ väga erinevad. Põhjalike ülevaadete kõrval leidub selliseid, kus olulistest sündmustest on üle libisetud. Mõni lahinguepisood on päevikust välja jäetud ja esitatud eraldi ettekandena. Ohvitseride kaotused on reeglina esitatud nimeliselt, samas kui sõdurite kaotusi on sageli ümardatud. Esineb tendentslikkust. Harvad ei ole juhtumid, kus kritiseeritakse ja süüdistatakse ebaedus naaberväeosi, esineb ka liialdatud ülistusi (nt 16. Siberi kütipolgu sissekanded kirjeldavad polgu tegevust ainult ülivõrdes). Kõigist puudustest hoolimata on polkude sõjategevuse päevikud asendamatu allikas uurimaks Vene armee tegevust Esimeses maailmasõjas taktikalisel tasandil.

Vladimir Aništšenkov. Kaardiväe Pauli polgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (1.06.1915⁶).

Lahingus Ivangorodi [tänapäeval Dęblin – M. K.] all 11.10.1914 juhatas isiklikult 2. ja 4. pataljoni, millega lõi vastase välja kindlustatud positsioonilt *Kocioteki* küla lähistel.⁷

Rünnakut *Kocioteki* külale juhtis polguülema korraldusel polkovnik Smitten.⁸ Polguülem viibis samal ajal ilmselt polgu teiste allüksuste juures, kus sai surmavalt haavata.⁹

⁵ Kaardiväe Moskva polk, 2., 3., 6., 7. ja 11. grenaderipolk, 17., 37., 41., 43., 46., 48., 52., 57., 58., 70., 76., 81., 84., 91., 97., 99., 100., 104., 110., 125., 134., 135., 136., 138., 157., 160., 209., 211., 239., 253., 273., 274., 280., 310. jalaväepolk, 3., 7. ja 8. kütipolk, 5. ja 10. Soome kütipolk, 30. ja 54. Siberi kütipolk, 1. Kaukaasia kütipolk.

⁶ Siin ja edaspidi on sulgudes autasu keisri käsuga kinnitamise kuupäev.

⁷ VRSAA, 400.12.27058, l. 1, 9. armee käsk, 12.01.1915.

⁸ Polkovnik Vassili Smitten (1868– ?) oli pärit Liivimaa kubermangu aadlist, lõpetanud Pauli sõjakooli. Esimese maailmasõja ajal teenis kaardiväe Pauli polgus ja pälvis mitmeid autasusid, kuid mitte Georgi ordenit või mõõka.

⁹ VRSAA, 2581.2.839, l. 15–15p, kaardiväe Pauli polgu tegevusest lahingus 9.–14.10.1914.

Vladimir Vasmundt. Kaardiväe 2. kütipolgu ülem. Georgi mõök (1.06.1915).

Kattis 21.09.1914 kaardiväe kütipolkude taandumist, sai raskelt põrutada, kuid jäi rivvi.¹⁰

Polk kattis kaardiväe kütide taandumist Sandomierzi. Näib, et sellel päeval ei olnud polgul vastasega tõsisemat kontakti. Igal juhul ei räägi sõjategevuse päevik midagi lahingust. Haavata (põrutada) sai sel päeval vaid üks ohvitser – alamleitnant Dobrovolski.¹¹

Pavel Stajev. 1. grenaderipolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (17.04.1915).

Kaitstes 13.–14.08.1914 Guzówka positsiooni lõi tagasi vaenlase korduvad rünnakud ning taandus alles pärast vastava korralduse saamist.¹²

Kaardiväekorpuse taganemist katsid 1. ja 2. grenaderipolk koos. 2. grenaderipolk kandis 13.08 Turobini juures (selle järgi nimetati lahingut Turobini lahinguks) vastase rünnaku koguraskust, samas kui 1. grenaderipolgu kontakt vastasega sel päeval sisuliselt puudus. 14.08 pidi 1. grenaderipolk alustama taandumist, kuid käsk muudeti ära ja polk jäi oma positsioonidele. Samal päeval sai 1. grenaderipolk korralduse minna rünnakule. Rünnak ebaõnnestus. Tugeva tule alla sattunud grenaderid olid sunnitud otsima varju ühest lähedal asuvast juurviljaaiast. Kaardiväekorpuse peamine järeleväe lahing toimus 14.08 Biskupie juures, kuid seal juhtis Vene üksusi polkovnik Nevražin (3. grenaderipolk). 1. grenaderipolgu lõigus avaldas vastane 14.08 vaid nõrka survet, kuid ühel hetkel sai polguülema haavata (sõjategevuse päevikus on märkus, et kogu polgu tagalaala oli suurtükitle all). Näib, et polgu taandumine tuli polguülemale üllatusena, millest annab tunnistust päevikus sisalduv lause: nimelt nägi polguülema sidumispunkti minnes oma imestuseks polgu voori tagalasse suundumas. Juhtimine oli selleks ajaks polguülemal käest libisenud. Polgu voori päästis üks Stukeni-nimeline sõdur, kes jagas voorile polguülema nimel korraldusi. Sama sõdur päästis ka polguülema enda, tuues ta lahinguväljalt ära.¹³

Fjodor Poluhhin. 10. grenaderipolgu ajutine ülem. Georgi mõök (1.06.1915).

Lahingus Gula Pulawska juures 10.10.1914 taastas korra polgus.¹⁴

Polgu sõjategevuse päevikust ei leia selle kohta midagi.¹⁵

Mihhail Pervušin. 1. Neeva jalaväepolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (10.10.1916).

15.08.1914 lõi 1. jalaväepolk sakslased välja Kamerwaldi (?) metsast. 17.08 hommikul juhtis korpuse avangardi rünnakut. Vaenlane löödi puruks, trofeedena võeti

¹⁰ VRSAA, 400.12.27058, l. 14. Autasustamise käskkirjad on kõige kergemini leitavad otsitava isiku nime veebilehel www.gwar.mil.ru otsingumootoris sisestades.

¹¹ VRSAA, 2588.2.32, l. 63–64p, kaardiväe 2. kütipolgu sõjategevuse päevik.

¹² VRSAA, 400.12.26970, l. 50p.

¹³ VRSAA, 2179.1.268, l. 2–6, grenaderikorpuse tegevusest Turobini, Guzowka ja Biskupie juures 13.–14.08.1914.

¹⁴ VRSAA, 400.12.27058, l. 10p.

¹⁵ VRSAA, 2600.2.88, l. 46–51p, 10. grenaderipolgu sõjategevuse päevik.

mitu suurtükki ja kuulipildujat. Pervušin sai ise haavata (kuuliga õlast, šrapnelliga peast ja käest), kuid jätkas võitlust, kuni sai lähivõitluses torkehaava.¹⁶

1. jalaväepolgu sõjategevuse päevik sellest perioodist ei ole säilinud. Vene vägede jaoks katastroofiga lõppenud Ida-Preisimaa operatsiooni uurimiseks loodud komisjoni raport (kindral Pantelejevi komisjon) maalib sündmustest teistsuguse pildi.

15.08 episood vastab tõele. Probleemaatiline on teine episood. Komisjoni aruandest nähtub, et 15.08 õhtul võttis XIII korpuse ülem vastu otsuse alustada hommikul taandumist. Kell 2 öösel tuli uus käsk, mille kohaselt tuli taandumist alustada viivitamatult. Pimedas liikvele läinud 1. jalaväepolk pörkas metsast väljudes kokku 142. Zvenigorodi jalaväepolguga, kellega tekkis tulevahetus. See pidurdas 1. jalaväepolgu manöövrit sedavõrd, et see jäi oma (Vene) üksuste tule alla. Samal ajal surusid peale sakslased. 1. jalaväepolk paisati Gross Plautzigeri (Jeziro Pluszne) järve äärde ja löödi seal puruks. Pääses umbes nelja roodu jagu mehi, kes murdsid läbi Kurkeni (Kurki) järve põhjakaldal asunud XIII korpuse osade juurde. 16.08 õhtul, kui XIII korpus alustas liikumist Kaltenborni (Zimna Voda) metsa suunas, juhtis korpuse avangardi 36. jalaväediviisi ülem kindralleitnant Aleksandr Prežentsov. Kaltenborni metsast väljudes jäi kolonn suurtükitle alla. Tekkis segadus, üksustes korda taastada ei õnnestunud. Kuna väed olid ülimalt kurnatud, jäädi samasse paika ööbima. 17.08 hommikul jätkati liikumist Wallendorfi (Wały) suunas, kuid kolonn jäi uuesti suurtükitle alla. Korpuse riismed (u 4000 meest) ei võtnud ette ühtegi tõsist katset välja murda.¹⁷

Vähemalt 16.08 juhtis XIII korpuse avangardi 36. jalaväediviisi ülem. 17.08 olid korpuse osad kurnatud ega olnud enam suutelised rünnakule minema. Seetõttu ei tundu väide 17.08 rünnakust ja selle käigus võetud trofeedest usutav. Pervušin ise langes paar päeva hiljem sakslaste kätte vang. 1916. aasta kevadel lubati tal kui sõjainvaliidil Venemaale naasta. Georgi orden kinnitati Pervušinile sama aasta oktoobris.

Mihhail Simonov. 12. Velikije Luki jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (9.03.1915).

Õöl vastu 20.08.1914 kattis polguga korpuse osade taandumist. Hoidis vastast kinni, läks ise rünnakule ja paiskas vaenlase tagasi.¹⁸

Polk kattis Vene vägede taandumist üle Bugi jõe. Sõjategevuse päevikus puudub märge selle kohta, et polk oleks 19.–20.08 rünnakule läinud. Seda kinnitavad ka väikesed kaotused (kahe päeva peale vaid 4 surnut, 25 haavatut ja 9 teadmata kadunut).¹⁹

¹⁶ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14844, l. 284p.

¹⁷ Doklad pravitel'stvennoj komissii, naznačennoj v 1914 g. dlja rassledovanija uslovij i pričín gibeli 2-j armii gen. Samsonova v Vostočnoi Prussii osen'ju 1914 g. Avaldatud dokumentide kogumikus Vostočno-Prusskaja operatsija: sbornik dokumentov mirovoj imperialističeskoj vojny na russkom fronte (1914–1917 gg.). Moskva, 1939, lk 576–578.

¹⁸ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14807, l. 122.

¹⁹ VRSAA, 2626.2.1579, l. 46–53, 12. Velikije Luki jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

Tont Ukurov. 44. Kamtšatka jalaväepolgu ajutine ülem. Georgi mõök (9.03.1915).

Vallutas 24.08 tugevasti kindlustatud positsiooni ja metsa külast põhjas. Hoidis positsiooni, löi tagasi kõik vaenlase rünnakud ja läks ise osaliselt vasturünnakule.²⁰

Polgu sõjategevuse päeviku sissekande järgi ajavahemikus 23.–25.08 lahingut ei toimunud. Diviisi peajõudude koosseisus asunud 44. jalaväepolk hargnes 24.08 küll lahingukorda, kuid rünnakukäsk muudeti ära. 25.08 taandus polk vastase survele.²¹

Aleksandr Bezkrõvnoi. 73. Krimmi jalaväepolgu ülem. Georgi 4. järk (24.04.1915).

Lahingus 24.–25.09.1914 *Przemysli* kindluse fortide juures vallutas eelkindlustused.²²

Aleksandr Bezkrõvnoi.
Foto: www.ria1914.info

73. jalaväepolk kuulus *Przemysli* kindlust blokeeriva 19. jalaväediviisi koosseisu. 21.09 liikus polk eesliinile, vahetades välja ühe 58. jalaväediviisi üksuse. 22.09 läks polk rünnakule, löi austerlased nende kaevikutest välja ja jõudis 800–1000 sammu kaugusele eelkindlustustest. Ööl vastu 24.09 sai polk käsu vallutada eelkindlustus nr 1.1 ning hõivata üks lähedal asuv kõrgendik (4. pataljon). Rünnakule mindi kiirustades, luuret ei jõutud teha, rünnaku eel välja jagatud lõhkeaine ja granaadid osutusid kasutuskõlbmatuks. 24.09 hommikul läks polk rünnakule. 1. ja 3. pataljon murdsid eelkindlustusse sisse, kuid jäid seal lõksu (kindlustusse viiv sild purunes nende selja taga). 25.09 hommikul tuli käsk rünnak peatada, tõmmata

väed tagasi ja asuda uuesti kindlust blokeerima. Eelkindlustusse lõksu jäänud pataljonid pidasid vastu poolteist päeva, kuni hävitati.²³ Seega võib öelda, et 73. polgu pataljonid küll tungisid eelkindlustusse, kuid ei suutnud seda vallutada. Milles seisnes polguülem kangelastegu, jääb selgusetuks (autasustamise käsus on öeldud, et viibis vaenlase püssitule ulatuses).

Ivan Tartševski. 84. Širvani jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (5.05.1915).

21.11.1914 vallutas polgu eesotsas Lenkava küla ja hoidis seda enda käes.²⁴

See ei vasta tõele. Polguülem tegi Lenkava vallutamise ülesandeks 2. pataljonile,

²⁰ VRSAA, Petčatnye izdaniija, s. 14807, l. 125p.

²¹ VRSAA, 2658.1.3, l. 18–19p, 44, Kamtšatka jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

²² VRSAA, 400.12.26971, l. 128p.

²³ VRSAA, 2349.1.90, l. 60–63, 73, Krimmi jalaväepolgu tegevusest *Przemysli* kindluse ründamisel 24.–25.10.1914.

²⁴ VRSAA. 400.12.2697, l. 52p.

mida juhtis kapten Fjodor Fadbai Takojev.²⁵ Lahing oli keskpäevaks läbi, mille järel 2. pataljoni liikus 3. pataljoni paremale tiivale ja kaevus.²⁶

Vladislav Jendržejevski. 95. jalaväepolgu ajutine ülem. Georgi mõök (11.03.1915).

5.11.1914 lõi polk vastase välja positsioonilt, kust anti flankeerivat tuld. Kahe päeva jooksul lõi polk tagasi kõik rünnakud. 6.11 viis polgu täägirünnakule. 10.11 kaitses polk edukalt positsiooni. 15.–23.11 lõi tagasi kõik rünnakud ja läks ise vasturünnakule.²⁷

Sõjategevuse päevikus ei ole öeldud, et polguülem oleks 6.11 polgu rünnakule viinud. Samas leiab sealt märke, et samal päeval viis 24. jalaväediviisi brigaadiülem rünnakule 93. ja 94. polgu kaks pataljoni. Polguülema kohta on 6.11 öeldud vaid, et ta käis lahingu järel koos adjutantiga polgu positsioonid läbi ning kogus kokku teiste polkude sõdurid.²⁸ Kes juhtis sel päeval polku, ei ole selge. Vahetult enne lahingut oli 95. polgu ülem haigestunud ja andnud juhtimise üle polkovnik Vladislav Gljassile. Ajutiseks 95. polgu ülemaks määratud polkovnik Jendržejevski tuli polku lahingupäeva hommikul.

Konstantin Orlovski. 107. Troitski jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (18.03.1915).

24.–27.09.1914 Podborka juures lõi tagasi kõik vastase rünnakud. 24.08 löödi sakslased peale täägivõitlust põgenema. Vaenlast jälitades hõivati mõned nende kaevikud.²⁹

24.09 üritasid sakslased üht 1. pataljoni roodu sisse piirata. 4. pataljoni ülem Sozonovitš³⁰ kuulis lahingukära, läks omal initsiatiivil 1. pataljonile appi ning lõi vaenlase põgenema. Kapten Rengarteni³¹ 16. rood võttis tagasi kaks varem vaenlasele loovutatud kuulipildujat.³² Mõlemad pataljoniülemad ja Rengarten said selle lahingu eest Georgi autasud. Mille eest autasustati polguülema, jääb ebaselgeks.

Vladimir Tšeremisov. 120. Serpuhovi jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (18.03.1915).

7.08.1914 peatas polgu taandumise ja viis tagasi endistele positsioonidele. Selle tulemusel said teised üksused positsioonidele asuda, mille järel oli vastane kogu rindel sunnitud taanduma.³³

²⁵ Takojeviti autasustati Esimeses maailmasõjas nii Georgi ordeni 4. järgu kui Georgi mõögaga (mõlemad autasud kinnitati 18.07.1915), kuid mitte selle lahingu eest.

²⁶ VRSAA, 2698.1.18, l. 107p–112, 84. Širvani jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

²⁷ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14807, l. 155.

²⁸ VRSAA, 2709.1.49, l. 11–13, 95. Krasnojarski jalaväepolgu sõjategevuse päevik. Siia võib lisada, et 6.11 lahingus osales mitusada peamiselt Tartumaalt pärit meest. Haavata saanud ohvitseride hulgas olid ka eestlastest reservlipnikud Ruga ja Lilienthal.

²⁹ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14807, l. 230.

³⁰ Aleksandr Sozonovitš (1872–?). Hiljem 292. reservpolgu ülem. Kodusõja järel emigreerus Jugoslaaviasse.

³¹ Vadim Rengarten (1880–1918). Polkovnik (1917).

³² VRSAA, 2721.1.89, l. 11p–12p, 107. Troitski jalaväepolgu sõjategevuse päevik (koopia).

³³ VRSAA, 400.12.14807, l. 14–14p.

120. jalaväepolgu sõjategevuse päevikus puudub märge selle kohta, nagu oleks 120. polk 7.08 taandunud ja polguülem pidanud polgu endistele positsioonidele tagasi viima. Segadus oli sellel päeval 119. Kolomna jalaväepolgus. 120. polgu kohta öeldakse, et see hoidis oma positsioone ja kaevus.³⁴

Anatoli Hrostitski. 127. Putivli jalaväepolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (15.05.1915).

6.10.1914 ületas tugeva suurtüki- ja püssitule all kahe jalaväepolgu eesotsas Sani jõe.³⁵

Sõjategevuse päeviku järgi oli jõe ületamisel vaid harv püssituli. Suurtükitud ei mainita.³⁶ Polgu kaotused sel päeval olid samuti tühised.

Konstantin Vorontsov-Venjaminov. 184. Varssavi jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (1.06.1915).

Lahingus 17.08.1914 kogus taanduvad üksused kokku ja viis endistele positsioonidele.³⁷

Lahing toimus, kuid sõjategevuse päevikust nimetatud kuupäeva alt kirjeldatud sündmuse ei leia.³⁸

Mihhail Envald.

Foto: www.ria1914.info

Mihhail Envald. 200. Kronšloti jalaväepolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (13.01.1915).

7.11.1914 lõi vastase pärast täägivõitlust välja Sanniki küla idaservast. Polguülem võttis reservist pool roodu ja viis selle isiklikult rünnakule.³⁹

Lahing toimus 6.11.1914. Polgu avangardis asunud 2. pataljon läks oma ülema polkovnik Arkadi Davõdoviš⁴⁰ juhtimisel Sanniki küla peale. 3. pataljon haaras vastast tiivalt ja sundis selle taganema. Polguülemat mainitakse selle päeva sissekandes ühe korra, kui ta andis käsu reservile.⁴¹ Päevikus ei ole öeldud, et polguülem oleks reservi ise lahingusse viinud. Kuigi seda ei saa lõpuni välistada, tundub see siiski vähetõenäoline, sest sellised seigad fikseeriti polgu sõjategevuse päevikus üldiselt ära.

³⁴ VRSAA, 2187.1.21, l. 5–6, 4. armeekorpuse 30. ja 40. jalaväediviisi tegevuse ülevaade.

³⁵ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14809, l. 277.

³⁶ VRSAA, 2741.1.57, l. 98p–99p, 127. Putivli jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

³⁷ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14836, l. 596.

³⁸ VRSAA, 2798.2.84, l. 32p–35p, 184. Varssavi jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

³⁹ VRSAA, 400.12.26679, l. 47.

⁴⁰ Davõdoviš, kes sai selles lahingus surma, pälvis postuumselt Georgi ordeni 4. järgu (28.07.1915).

⁴¹ VRSAA, 2814.1.84, l. 5p–9, 200. Kronšloti jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

Pjotr Gembitski. 230. Novgorod-Volõnski jalaväepolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (22.05.1915).

13.08.1914 Maydan Gologurski juures taastas polgus korra ja viis vasturünnakule.⁴² Vastase surve all taanduvates ahelikes tuli tõesti korda luua, kuid sõjategevuse päevik ei tea midagi vasturünnakust. Päeviku järgi seisis polk 13.08 õhtuni, kuni vastane taandus (haarati ümber kahe teise Vene polgu poolt). Pärast seda sai 230. polk käsu asuda positsioonidele diviisi vasakul tiival ja kaevuda.⁴³

Boriss Filimonov. 269. Novorževi jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (21.03.1915).

2.–3.11.1914 üllatas avangardiga vastast, hõivates Laugzargeni (Lauksargiai). Kaks päeva kestnud ägeda võitluse järel säilitas polk oma positsioonid.⁴⁴

Siin on küsimus lahingu mastaabis. Kaks päeva väldanud lahingu jooksul olid 269. polgu kaotused tühised: üks ohvitser sai põrutada, lisaks sai surma viis ja haavata 13 sõdurit.⁴⁵ Ainuüksi selle põhjal võib öelda, et tegu ei olnud ägeda lahinguga (*упорный бой*). Lisada võib, et selles polgus teenis arvukalt eestlasi ja 4. pataljoni juhtis kapten August Pitka (Johan Pitka vanem vend).

Valentin Sokolov. 309. Ovrutši jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (9.03.1915).

13.–14.08.1914 viis polgu rünnakule ja vallutas täägivõitluse järel vastase positsiooni.⁴⁶

Polgu sõjategevuse päevik loetleb nimeliselt lahingus silma paistnud sõdureid, kuid ei räägi midagi polguülema juhtimisel toimunud rünnakust. Polguülemat mainitakse vaid korra, kui ta jagas lahingu eel kuulipildujad pataljoni vahel.⁴⁷

Konstantin Repin. 311. Kremenetsi jalaväepolgu ülem. Georgi mõök (9.03.1915).

28.09.1914 kaitses polguga Dusowce (tänapäeval Niziny) küla juures olulist positsiooni, lüües tagasi vastase rünnakud.⁴⁸

Polgu sõjategevuse päeviku sissekande järgi vastane sel päeval polgu rindel rünnakuid ette ei võtnud. Polk kattis diviisi taandumist Sani jõe taha, saades selle käigus kuulipilduja tuld.⁴⁹

Viktor Taranovski. 20. kütipolgu ülem. Georgi mõök (18.03.1915).

16.08.1914 viis polgu Bartensteini (tänapäeval Bartoszyce) juures rünnakule ning pärast seitse tundi kestnud lahingut puhastas linna sakslastest.⁵⁰

Lahing algas kell 11 ennelõunal, kui Vene suurtükivägi avas linna ees positsioonidel asunud Saksa üksuste pihta tule. 20. kütipolgu 2. pataljon läks kell kolm pärastlõunal

⁴² VRSAA, 400.12.14809, l. 338p.

⁴³ VRSAA, 2843.1.3, l. 9p–11, 230. Novgorod-Volõnski jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

⁴⁴ VRSAA, Petčatnye izdaniya, s. 14805, l. 275.

⁴⁵ VRSAA, 2398.2.69, l. 12–14, 269. Novorževi jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

⁴⁶ VRSAA, Petčatnye izdaniya, s. 14807, l. 124.

⁴⁷ VRSAA, 2918.1.1, l. 10–13p, 309. Ovrutši jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

⁴⁸ VRSAA, Petčatnye izdaniya, s. 14807, l. 124p.

⁴⁹ VRSAA, 2920.1.37, l. 38, 311. Kremenetsi jalaväepolgu sõjategevuse päevik.

⁵⁰ VRSAA, 2048.2.411, l. 664, 1. armee käsk, 6.01.1915.

rünnakule ja pooleteise tunniga oli lahing läbi. Jõud olid ebavõrdsed. Linna kaitsesid üks maakaitse ja üks maatormi pataljon ratsaväe pooleskadroniga. Sakslased taandusid Bartensteinist mitte niivõrd 20. kütipolgu survele kui seetõttu, et teine Vene polk (19. kütipolk) haaras linna ümber. Tähtis osa oli seejuures Vene suurtükiväel, millele sakslased vastata ei suutnud. 20. kütipolk kaotas selles „seitse tundi“ kestnud lahingus kaks meest langenute ja 42 haavatutena.⁵¹

Dmitri Vsevoložski. 6. Soome kütipolgu ülem. Georgi mõök (10.06.1915).

18.09, kui vastane haaras tiivalt, viis reservi isiklikult vasturünnakule ning paiskas vaenlase täägivõitluse järel tagasi.⁵²

Polguülema juhitud reservi vasturünnaku kohta sõjategevuse päevikus märge puudub. Kui vastane haaras tiivalt, saatis polguülem tiiva tugevduseks ühe roodu ja palus abi 27. Siberi kütipolgult. Polgu kaotused 18.09 koos haigestunutega olid 13 meest.⁵³

Vassili Šulkevits. 9. Soome kütipolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (26.04.1915).

14.–15.10.1914 viis polgu reservi isiklikult vasturünnakule, sai haavata, kuid paiskas vaenlase täägivõitluse järel tagasi.⁵⁴

Polguülem viis 15.10.1914 reservis olnud 7. roodu 9. ja 6. Soome kütipolgu vahel asuvasse tühimikku, kuid rünnakust ja täägivõitlusest ei tea päevik midagi. Samas vastab tõele väide polguülema haavata saamise kohta. 15.10 öhtul võttis polgu juhtimise üle üks 6. Soome kütipolgust tulnud kapten.⁵⁵

Fjodor Znamenski. 10. Soome kütipolgu ülem. Georgi mõök (10.06.1915).

Lahingus 19.09.1914 Płociczno küla juures viis polgu neli korda täägirünnakule, lüües vastase välja kaevikutest ja metsast.⁵⁶

Neli rünnakut polguülema juhtimisel on kaheldav. Polgu päevikus on juttu ühest rünnakust, milles osalesid 1. ja 2. pataljon. Polguülemat mainitakse 19.09 sissekandes ühe korra, kui ta mehi rünnakule innustades hüüdis: „Hurraa!“⁵⁷ Näib, et korraldusi polgule jagas brigaadiülem, kes viibis polgu juures kuni 20.09 hommikuni. See võib tähendada, et polguülemal ei olnud kõrgema juhi kohal viibimise tõttu muud teha kui minna koos kütidega ahelikku. Polgu sõjategevuse päevik seda siiski ei kinnita.

Nikolai Iuon. 16. Soome kütipolgu ülem. Georgi mõök (10.06.1915).

Viis kaks pataljoni isiklikult täägirünnakule, lõi vastase põgenema ja jälitas teda Płociczno küalani.⁵⁸

Tegelikult juhtis rünnakut staabikapten Ignati Kremkov (5. roodu ülem, kes võttis lahingu ajal üle 2. pataljoni juhtimise). Käsü Płociczno hõivamiseks andis

⁵¹ VRSAA, 3285.1.5, l. 41–43p, 20. kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁵² VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14810, l. 57p.

⁵³ VRSAA, 3320.1.25, l. 16p, 6. Soome kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁵⁴ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14808, l. 333.

⁵⁵ VRSAA, 3323.1.16, l. 78p–96, 9. Soome kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁵⁶ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14810, l. 88p.

⁵⁷ VRSAA, 3324.1.24, l. 16p–20, 10. Soome kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁵⁸ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14810, l. 88.

brigaadiülem. Sõjategevuse päeviku sissekandest nähtub, et polguülem hüüdis 2. pataljonile: „Edasi!“ ning siirdus ise ettekandega brigaadi staapi. Rünnakus osales vaid 2. pataljon, kuna 1. pataljon oli nihutatud brigaadiülema korraldusel vasaku tiiva julgestuseks (kardeti ümberhaaramist).⁵⁹

Aleksandr Bilinski. 2. Siberi kütipolgu ajutine ülem. Georgi ordeni 4. järk (26.11.1914).

27.09.1914. Tiibadel asunud üksuste taandumise järel haarati polk ümber. Taastas korra polgus, viis rünnakule ja paiskas vaenlase tagasi.⁶⁰

Selliseid tegevusi polgu sõjategevuse päevik ei kajasta.⁶¹

Vladimir Dobržanski. 3. Siberi kütipolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (18.09.1915).

5.–6.11.1914 lõi polguga tagasi vastase rünnakud, kaitses sellega 8. Siberi kütipolgu tiiba. 6.11 läks ise rünnakule, lüües sakslased pärast täägivõitlust välja nende positsioonidelt ja vallutas Sviontiki küla.⁶²

Polgu sõjategevuse päevikus puudub märge, et polk oleks 6.11 rünnakule läinud. Samuti jääb mulje, et sakslased taandusid Sviontikist ilma lahinguta.⁶³

Ivan Jelenev. 5. Siberi kütipolgu ülem. Georgi mõök (5.05.1915).

11.–12.10.1914 ründas eriti rasketes oludes vaenlast, vallutas täägivõitluse järel reduudi ja metsatuka vastase positsioonide läheduses. Hoidis positsiooni 13.–14.10, kuni vastane oli taandunud oma Rava juures asuvatelt positsioonidelt.⁶⁴

Polgu sõjategevuse päeviku sissekandes reduuti ei mainita.⁶⁵

Stanisław Róžański 16. Siberi kütipolgu ülem. Georgi ordeni 3. järk (30.01.1915).

3.10.1914 vallutas polk polguülema juhtimisel kindlustatud Rokitno küla. Lahing kestis seitse tundi. Polguülem sai lahingu algul haavata, kuid jätkas võitlejate innustamist. Lõõnud tagasi kõik vaenlase rünnakud, läks lahingu lõppfaasis 50 kütieesotsas täägirünnakule.⁶⁶

16. Siberi kütipolgu rünnak Rokitnole algas kell 9 hommikul ja kestis umbes tunni, mille järel sakslased taandusid. Peagi tulid sakslased vasturünnakule. Polguülem siirdus tagalasse abi järele ning andis juhtimise üle kapten Eliazar Kontšalovskile. Suurtükitele alla jäänud kütid hakkasid piki kraave tagasi roomama. Ühes metsatukas saadi uuesti kokku polguülemaga, kes otsustas Rokitno tagasi võtta. Mis edasi juhtus, jääb selgusetuks. Kindel on vaid, et Rokitno jäi lahingu lõpus sakslaste kätte. Pimeduse saabudes tulevahetus vaibus. Andmed Róžański saatuse kohta on vastakad.

⁵⁹ VRSAA, 3330.1.12, l. 15–16, 16. Soome kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁶⁰ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14807, l. 154p.

⁶¹ VRSAA, 3336.1.24, l. 10–15, 2. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁶² VRSAA, 400.12.26994, l. 5, armee käsk nr 321, 9.04.1915; Kõigekõrgem käsk Vladimir Dobržanski autasustamisest Georgi mõõgaga (12.07.1915): https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_008265238?page=144&rotate=0&theme=white

⁶³ VRSAA, 3337.1.21, l. 3p–4p, 3. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁶⁴ VRSAA, 400.12.26970, l. 58p.

⁶⁵ VRSAA, 3339.1.22, l. 20p–25, 5. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁶⁶ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14807, l. 314–314p.

Polgu sõjategevuse päeviku järgi läks polguülem uuesti Rokitno peale, kuid lahingu lõppedes küsib polgu adjutant: „Kus on polguülem?“ Millal kaotas adjutant polguülema ja millal kaotas polguülem polgu? Hiljem selgus, et keegi oli näinud polguülemat ratsutamas Varssavi suunas. Keegi oli näinud teda kirikus, kust 17. Siberi kütipolk ta kaasa viis. Üks 8. roodu ohvitser ütles, et oli püüdnud haavatud polguülemat lahinguväljalt ära tuua, kuid ei jaksanud (Róžański oli foto järgi otsustades kogukas mees). Veel keegi sõdur oli näinud, kuidas üks Saksa ohvitser andis langedud polguülema laubale suud jne. Vaid 1. roodu ülema sõnul oli polguülem koos poolrooduga läinud 17. Siberi kütipolgu ahelikku.⁶⁷

Kokkuvõtvalt võib öelda, et 16. Siberi kütipolk ei löönud 3.10 tagasi kõiki vaenlase rünnakuid (Rokitno jäi sakslaste kätte). Suurema osa päevast juhtis lahingut kapten Kontšalovski. Kuigi 1. roodu ülem oli väidetavalt näinud polguülemat 17. Siberi kütipolgu ahelikus, võib olla ka tõsi, et ta jäi lahingus kadunuks.

Ivan Kotikov. 32. Siberi kütipolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (26.04.1915).

19.09.1914 läks appi raskutesse sattunud vägedele. Ründas ülekaalukat vaenlast, sundides selle taganema.⁶⁸

Lahingus osalenud pataljone juhtis alampolkovnik Lipski.⁶⁹ Vaenlane sunniti taanduma, polguülema roll lahingus jääb ebaselgeks.

Aleksei Berezin. 43. Siberi kütipolgu ülem. Georgi ordeni 4. järk (7.04.1915).

2.-3.11.1914 viis polgu isiklikult rünnakule ja löi sakslased välja nende kaevikutest.⁷⁰

Rünnakut juhtisid 1. ja 3. pataljoni ülemad. Polguülem oli vähemalt lahingu alguses polgu sidekomando juures. Polgu päeviku sissekande järgi läks laskuraheliku ees rünnakule 3. pataljoni ülem. Polguülemat mainib päevik sel päeval vaid niipalju, et ta andis lahingu lõpus polgule käsu taanduda.⁷¹

Mida öelda kokkuvõtteks? Hämmastavalt suur hulk polguülemaid pälvis Georgi autasu juba sõja esimestel nädalatel. Mõnel juhul sooritati autasuvääriline kangelastegu esimeses lahingus. Siin näib peegelduvat tollal kogu Euroopas valitsenud usk, et sõda tuleb lühike, mistõttu tuleb kiirustada nii kangelastegude kui ka autasustamistega. Teisalt võib autasude devalveerumine olla üheks märgiks impeeriumi allakäigust.

Arusaadavalt ei ole võimalik nii väikese valimi põhjal mingeid suuremaid järeldusi teha. See nõuaks märksa suuremat tööd, kuid vaevalt, et see ajalooteaduse seisukohast midagi olulist juurde annaks. Autasustamine on alati kellegi subjektiivne otsus. Kuigi polkude sõjategevuse päevikud ei pruugi olla alati usaldusväärsed, tundub siiski väheusutav, et polgu adjutant, kes liikus enamasti koos polguülemaga, oleks jätnud üles tähendamata viimase sooritatud kangelastegusid.

⁶⁷ VRSAA, 3350.1.7, l. 23p–31p, 16. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁶⁸ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14808, l. 337.

⁶⁹ VRSAA, 3366.1.8, l. 4p–5p, 32. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.

⁷⁰ VRSAA, Petčatnye izdanija, s. 14808, l. 70p–80.

⁷¹ VRSAA, 3377.1.53, l. 137–153p, 43. Siberi kütipolgu sõjategevuse päevik.